

hattuk a hevesi Mátrával, a vácsi és esztergomi hegyekkel, a pozsonyi Kis-Kárpátokkal, nyitrai Zoborral és turóczyi Tátrával. A régi szitnyai vár omladozott sziklákra épült, s fákkal benőtt falainak csak csekély romjai láthatók már, és két pince-, vagy várbolt-nyílás, továbbá a kettős védgát nyoma, mely a várt és területét (a hegynyakot átszelve) a *fönnsíktól* elkülöníté. Mert a három oldalról meredek szirtektől környezett s csak egy — a keleti — oldalról lankásabb följaratú hegytető, dús mezejű és tágas *fönnsíkot* képez, mely a vártól a hg Koburgok által épített átelleni gloriette-ig menetelesen, de laposan folyvást emelkedik. A fölséges kilátás sem bírt annyira elbájolni, hogy észre ne vegyem az ezen plateau-n nagy sokasággal mutatkozó négyszög formájú gödröket, melyektől a *fönnsík*, székelyesen szólva merő „hápa-hupás“. E gödrök, majdnem az említett szélsőbb vár-védgáttól egész a hegy tulsó széleig, vagyis legmagasb csúcsáig terülnek el, a legtöbbször bizonyos sorban egymás mellé ásva: hajdan, harczos időkben sátor-, vagy putri-, gunyhó-sorok gödre lehettek, melyekben a fölmenekült föld népe tanyázott. Ezt bizonyítja azon körülmény is, hogy e gunyhó-sorokat, a feljárás felől, szemben a vár-védgáttal, ma is meglevő s a hegy egyik oldalától a másikkig huzódó hatalmas *véd-sáncz* és *gát* övezte, továbbá, hogy a hegytető szélein az őrhelyekül alkalmasb szirtek közelében is mindenütt két-három külön ily putri-gödör látható: nyilván *ör-gúnyhók* gödrei. A *fönnsík* egy, kissé lejjebb — Selmecz felől nézve jobbról eső — részét a nép ma is „*Tatárszká*“-nak, *Tátármező*nek nevezi.

Ennyit figyelemgerjesztésül, hogy valamelyik avatott régészünk alkalmilag megvizsgálja.

Thaly Kálmán.

A szent-iványi földüregek.

Fehér megye szélén, közel *Duna-Földvár*hoz fekszik *Alsó-Szent-Ivány*, egykor falu, most jelentéktelen puszta.

Mint a talált emlékek mutatják, egykor e hely népes falu

lehetett, mit nemcsak itt-ott eléforduló emlékek s szájhagyományok, de ásatások is bizonyítanak. Egy évtizeddel ez előtt *Modrovich* Elek úr családja számára a temetőben sírboltot készíttetvén, ásatás közben nagy köveket, alapkő-maradványokat találtak, melyek nagyszerűségeket tekintve, hihetőleg valamely régi épület, talán várkastély, zárda, vagy templom romjai lehetnek; melyeket a munkások még nagy erőfeszítéssel sem bírtak kimozdítani helyekből.

Helyi monda szerint a törökök, mások szerint a rácok elől menekülvén a földnépe, a templomból — mert a monda szerint e helyen a falu temploma állott — a harangokat kivevén, egy e helyhez nem messze eső, jelenleg is meglevő kútba dobta. *)

E mellett, mint említém, számos talált emlék tanúskodik e hely régiségéről, hol nemcsak magyar — Kálmán, Zápolya János és II. Rákóczy Ferencz korabeli — érmek, s néhol emberi csontmaradványok, de római érmek és emlékek is meglehetősen számmal lelhetők.

A harminczas években *Jankovics* birtokán egy maradvány (?) kóporsót találtak, melyben a rajta volt jelek után ítélve Aurelius római császár leánya nyugodott, **) mely kóporsó boldogult *Jankovics* Miklós nagynevű tudósunk által a magyar nemzeti muzeum tulajdonává lőn.

Ezen kívül határában több száz halom — római sír (?) — létezik, melyek közül egy *Modrovich* Elek helybeli földbirtokos úr által felásatván, benne hamuval telt urna találtatott. Ez kétségkívül arra mutat, hogy e hely már a rómaiak előtt is ismert volt. ***)

Északkeletre a pusztától a *Duna-Földvár* s *Elő-Szállásra* vezető út mellett, néhány hegyből álló csoport terül el, melyek

*) Általános, a régi harangokról az egész országban elterjedt monda.

**) Kár, hogy e kóporsó nincs tüzetesebben jelelve, mert hogy valamely AVRELIVS leányáé lehetett valószínű, de hogy e császár leánya volt, bebizonyítandó.

***)) Hamvvedrek a rómaiak alatt és utánuk is fordulnak elő; más jelvényekkel is kell birnunk, hogy ilyféle tárgyban határozottan szólhassunk!

közül az elsón a verbói *Szluha* család kápolnája és családi sírboltja áll, az utolsóban pedig egy barlang, s ez az, melyről tulajdonkép szólni óhajtok.

Hibásan nevezi e hegyet — t. i. melyben a barlang van — *Zách József Fehér megye monographiájában* „*Kancza*”-hegynek, mert az első, az általam már említett birta e nevet, a *Széchenyi-ünnepély* óta (tartatott 1860. apr. 8.) pedig *Széchenyi-hegynek* hivatik.

A hegy maga kopár, terméketlen, néhány évtizeddel ez előtt nyugati oldala még szőlővel volt beültetve, s tetején épületromok láthatók.

A hegy délnyugati oldalán van a barlang nyílása, mely jelenleg igen rossz karban tartatik, s melybe csak négy kézláb mászva lehet bejutni. Mihelyt a nyíláson bejutunk, egy szobába érünk, hol hasonló három nyílás van, bármelyik nyíláson megyünk tova, ismét egy szobába jutunk, melyen ismét három nyílás van, s ez így megy tovább, majdnem a végtelenig. (?)

Némely szoba ki vagyon meszelve, némelyekben azonban csak fehér keresztetek vannak festve a falra.

Németh Pál volt helybeli földbirtokos úr, egy társaság élén huszonegy ily szobán keresztül haladván, egy hosszú folyosóra találtak, melyből azonban visszatértek. Többen voltak ben, s a hiteles elbeszélésekből, ha következtetést akarunk vonni, nyiltan állíthatjuk, hogy e barlang több ezerre (?) menő szobát rejt kebelében, melyekben való haladás azonban kötél és fáklya nélkül életveszélylyel jár. Némelyek állítása szerint még egy másik nyílás is volt *Kustyán* nevű pusztá határában, de ez már elpusztult, ezen hiteles állítás ismét a barlang nagy kiterjedése mellett bizonyít.

A hegy tövében több hosszú halom vagyon, úgy látszik nem egyéb, mint a barlangból kihozott föld, mely idővel begyepesült, s jelenleg jelentékeny halmokat képez.

Hogy miként akadtak e barlangra? — arról a vélemények különbözők.

Modrovich Ignác rácz-almási birtokos úr szerint *Bonfiniusnál* tétetik e helyről említés, midőn ez a tatárok pusztításait elmondja, megemlékezik arról is, hogy a magyarok sok helyt barlangokban kerestek menedékeket, mint ilyen helyet

előhossa ezt is, mondván „prope terram lap (jelenleg Alap népes falu, közel Szent-Iványhoz) consederunt“. Azonban ezen állítás, valamint másoké is, kik Thuróczyban keresik az említett latin kifejezést, alaptalan, minthogy a felhozott írókat átvizsgálván, bennök e barlangról épen semmi feljegyzést sem találtam; hihetőbb egy másik állítás, mely szerint a budai kamarai levéltárban van egy régi feljegyzés, mely után indulva dicső emlékü *József* nádor, midőn a sárvíz csatorna ásatása megkezdett, e vidéken megjelenvén, felkerestette e barlang nyílását is, mit csak hosszú kutatások után, a hegy déli oldalát hegyes vas nyársakkal szurkálva leltek fel, a nyílás előtt levő nagy kő elhengerítettén, több szobába behatoltak, s ugyanekkor a mint több hiteles elbeszélő állítja, sisakot, karddarabokat s emberi és állati csontmaradványokat is leltek; azonban mélyen ezek sem hatoltak be a földüregekbe.

A helybeli rege szerint tatárjáráskor a környék lakói menekültek ide. A tatároknak sikerült néhányat kicsalni s felkonzolni, mire a benlevők keblében a gyanu és félelem oly nagy fokra hágott, hogy Ázsia ezen pusztító népének elvonulásakor, *Béla* királyi szavára sem akartak kijönni, míg az palástját be nem nyújtá. Csak ekkor hagyták el penészes odujokat.

A köznép száján még számtalan tündérrege él e barlangról s lakóiról, úgyszintén az arany-ládákon ülő sárkányról, stb.

Szakértő tudósaink közül némelyek e barlangról azt állítják, hogy nem a tatárok ellen menekülő magyarok által, hanem előbb, talán Pannónia őslakói által készítettett, felhozva, hogy oly rémület közepett, ily nagyszerű művet rövid időn — mert a tatárjárás maga is csak másfél évig tartott — elkészíteni lehetetlen; hanem azt megengedik, hogy a tatárok elől menekülő magyarok ezt lakhelyül használták. Ezen állítást annál inkább is elfogadhatjuk — t. i., hogy Pannónia őslakói készítették e földüregeket — mert régi kő s más emlékek, fegyverek nagy mennyiségben kerülnek olykor-olykor napfényre, de szorgalmas gyűjtő hiányában megsemmisülnek, vagy megsemmisíttetnek a tudatlan földnép által.

Bővebb kutatások után, úgy hiszem, jelentékeny felfedezések történnének, s mind történelmünk-, mind régészetünkre nézve bizonyára érdekes ismeretek birtokába juthatnánk. Azon-

ban e kutatások csak akkor lennének érdekesek s egyszersmind kimerítőek, ha szakértőkből álló társaság venné vizsgálat alá e barlangot, miért is ajánlom a Történelmi Társulat becses figyelmébe, mely hazánk történelmének s régészetének felvilágosítását tűzte ki czélul. Legnagyobb vétek volna e helyet elhanyagolni s nyomtalanul, megvizsgálás nélkül az idők viszontagságainak oda vetni, hogy századok múlva talán egy jobb kor gyermekei, kik velünk ellenkezőleg, majd tudnak lelkesülni az ősök dicső emléke iránt, s — mint egykor *József* dicső emlékü nádorunk — ismét nyársokkal keressék fel az általunk pusztulásnak engedett ősemléket.

Hattyúffy Dezső.

E g y v e l e g.

101. (*Régészeti mozgalomul*) tekinthetjük, hogy *Mármaros* megye is történelmi és régésze'i muzeum után vágyódik. Ezen örvendetes hírt a marmaros-szigeti főiskola derék igazgatója szájából hallottuk, csak az eszme mielőbb valósuljon, mert egy megye területén naponkint számos pótolhatatlan tárgy vész, vagy romlik el. Bár közelednék azon korszak, melyben minden nagyobb városnak, vagy kerületnek lenne helyi muzeuma! mily szép alkalom nyílnék ott a honi történelem gyakorlati tanítására a felnőttek számára is; mit mindent nem lehetne a különféle korok eszközeiről, fegyvereiről, eszméiről elmondanunk. — *Szombathelyen* is újlag mozognak és kezdik restelleni, hogy a hírneves *Sabaria* műemlékei még nincsenek kellőleg rendezve, és hajdani nagyszerűségéhez méltóan összegyűjtve! Ne csak a főváros pompázzék muzeumával, a legkisebb városnak is legyen hajléka, a hol ősei emlékeit tisztelhesse; ezt kívánja egy nemzet általános műveltségi állapota, és hogy czélszerű és kivihető tanúsítja a külföld számos kisebb városa is, melyek e tekintetben nagyobb városainkat is elhomályosíthatnák!

102. (*Akademiai közléseinkre nézve*) mindég gyakrabban tétetik azon észrevétel, hogy sajnos, miszerint nemzeti nyelvünk csekély kiterjedése miatt tudományos kutatásaink a többi mivelt Európára nézve egészen élvezhetlenek. Ezen panasz annál gyakoriabb, mennél több idegen látogatja meg országunkat és tudományos intézeteinket. — Azt, hogy